

VELTHEM SCHREEF VERSLAG NIET ZELF

Plagiaat in Guldensporenslag

Alles wat we weten over de Guldensporenslag, groot symbool in de Vlaamse Beweging, weten we uit het verslag van Lodewijk van Velthem. Alleen blijkt nu dat Velthem dat verslag niet zelf heeft geschreven en dat het dus ouder is dan gedacht.

Door Mike KESTEMONT

De Groeningslag door
Nicaise De Keyser (1836).

11 juli 1302. Een legertje van slagers, wevers en andere ambachtslieden betreedt het Groeningeveld dicht bij Kortrijk. Daar zal het strijd leveren tegen de zwaarbewapende ruitertroepen van de Franse koning. Weinigen onder het onervaren Vlaamse voetvolk hopen op een goede afloop. Nog veel minder onder hen kunnen voorspellen dat de Vlamingen de volgende dag als overwinnaars de tientallen buitgemaakte ruitersporen van gesneuvelde Franse edelen in de kerk van Kortrijk zullen ophangen.

De uitkomst van de Guldensporenslag was op zijn minst verrassend te noemen: wie had gedacht dat de geofende Franse ridders verslagen konden worden door een lichtbewapend opstandelingenleger? Tekenend is dat enkele dagen later de paus in het holst van de nacht uit bed werd gehaald toen het onverwachte nieuws over de Franse nederlaag Rome bereikte.

De veldslag kreeg heel wat aandacht. Al snel werd het nieuws beschreven in verschillende bronnen uit binnen- en buitenland. Dat we zo goed geïnformeerd zijn over het gebeuren hebben we echter vooral te danken aan een uitvoerig verslag in het Middelnederlands uit 1317, dat traditioneel wordt toegeschreven aan Lodewijk van Velthem. Het militaire treffen wordt tot in het kleinste detail beschreven. De volledigheid van het verslag doet vragen rijzen waar Velthem meer dan tien jaar na de feiten aan zulke gedetailleerde informatie is geraakt.

Het verslag van de Brabantse priester-dichter is echter meer dan een droge opsomming van feiten. Velthem zag in de Franse nederlaag de hand van God en beschrijft – soms haast magische – voortekenen op het slagveld. Door de mix van realisme en fantasie leest het verslag bijwijlen als een spannend ridderverhaal.

SPIEGEL HISTORIAEL

Het verslag van de Guldensporenslag is een onderdeel van het vijfde deel van de *Spiegel Historiael*, een werk dat de volledige geschiedenis beschrijft zoals die in de middeleeuwen bekend was. Eind dertiende eeuw begon Jacob van Maerlant, een van de belangrijkste middeleeuwse auteurs uit ons taalgebied, aan de kroniek. De Damse dichter riep de hulp in van een lokale klerk, Filip Utenbroeke, om het tweede deel te schrijven.

Jacob van Maerlant voorzag oorspronkelijk vier delen. Maar bij het begin van het laatste deel moet hij afhaken omwille van gezondheidsredenen. In 1315 pikt Lodewijk van Velthem, een groot bewonderaar van Maerlant, de draad op. Hij voltooit het vierde

Jacob van Maerlant, schrijvend aan zijn *Spiegel Historiael*. (Geïllustreerd handschrift uit de Koninklijke Bibliotheek van Den Haag)

deel en voegt vervolgens nog een vijfde deel toe, waarin hij in acht boeken het geschiedverhaal tot zijn eigen tijd doortrekt. Geen eenvoudige opdracht, want voor de jongste ge-

JE BENT WAT JE SCHRIJFT

Maar schreef Velthem dat verslag over de Guldensporenslag wel zelf? Stijlkundig onderzoek, vergelijkbaar met technieken die

Computerprogramma's kunnen de auteurs van teksten herkennen op basis van hun voorkeursrijmen

schiedenis waren geen anderstalige bronnen beschikbaar. Het vierde boek van het vijfde deel werd zowat integraal gevuld door het lijvige relaas van de Guldensporenslag.

gebruikt worden voor de ontmaskering van plagiaat, toont aan dat hij het verslag waarschijnlijk overschreef.

Het onderzoek gebeurde op basis van de sty-

lometrie, een recente vertakking van de taal- en letterkunde waarin de stijl van teksten met de modernste computermethodes wordt onderzocht. De stylometrie onderscheidt zich van andere, traditionelere vormen van literatuurwetenschap, door het gebruik van kwantitatieve methodes.

Auteurschap is een *hot topic* in de stylometrie. Verschillende onderzoeken tonen aan dat het tot op zekere hoogte mogelijk is om de auteurs van teksten te herkennen, louter op basis van hun stilistische vingerafdruk. Daarvoor gebruikt men vaak methodes voor tekstclassificatie uit de artificiële intelligentie. Die tekstclassificatie wordt bijvoorbeeld ook gebruikt als spamfilter voor e-mails. Op basis van een verzameling voorbeelden van enerzijds spamberichten en anderzijds normale berichten kunnen computers aan de hand van woordenschat leren in welke categorie berichten thuishoren. Bij auteursonderzoek worden soortgelijke classificatietechnieken aangewend, alleen gebruikt men daar dan auteurslabels.

Stylometrici bestuderen onder meer bom-, dreig- en zelfmoordbrieven om de auteurs ervan te achterhalen. Maar ook voor historische teksten kan de stylometrie belangrijk zijn. Voor auteursherkenning in Middelnederlandse literatuur werkt men met rijmwoorden. In de middeleeuwen was in stilte lezen ongebruikelijk. Teksten werden meestal voorgedragen voor een groepje luisteraars. Rijmende teksten droegen de voorkeur weg. Vandaar dat het leeuwendeel van Middelnederlandse teksten berijmd is, zelfs als het om geschiedenis of geneeskunde gaat.

Aangezien het aantal rijmwoorden in een taal beperkt is, ontwikkelden de meeste auteurs persoonlijke voorkeursrijmen: stereotiepe 'stoplappen' die ze handig hergebruikten om hun verzen makkelijk te berijmen. De voorkeursrijmen zorgen ervoor dat de computer de auteur kan herkennen.

Dat blijkt bijvoorbeeld uit het aandeel van Utenbroeke en Maerlant in de *Spiegel Historiael*. Hoewel het duo erg nauw heeft samengewerkt, zijn zij met een eenvoudige classificatietechniek te onderscheiden. Ook Velthem gebruikt een herkenbare, 'stoplaprijke' stijl en kan goed van zijn voorgangers onderscheiden worden. Alleen, dat geldt niet voor de tekst in het vierde boek van zijn vijfde deel. Algoritmes verwerpen hier consequent Velthems auteurschap, terwijl ze elders wel makkelijk de Brabander van zijn Damse collega's konden onderscheiden.

De vraag rijst dan ook of de Brabantse kroniekschrijver wel de auteur is van dat vierde boek. Heeft hij misschien een bestaande tekst over de Guldensporenslag gebruikt,

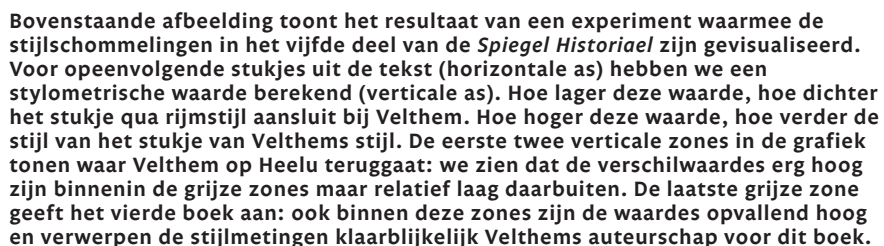
Lodewijk van Velthem

Lodewijk van Velthem was een Brabantse priester-dichter die aan het begin van de veertiende eeuw een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de Middelnederlandse letterkunde. Zijn naam is bijvoorbeeld verbonden aan de Lancelotcompilatie, een uniek Middelnederlands handschrift dat momenteel wordt bewaard in Den Haag als een van de topstukken van de Koninklijke Bibliotheek. In dat handschrift smeedde de dichter verschillende bestaande verhalen over koning Arthur en zijn Rondetafelriders aaneen tot een omvattende geschiedenis. Velthems Lancelotcompilatie wordt wel eens de schatkamer van de Middelnederlandse Arthurroman genoemd, omdat het handschrift zoveel unieke Arthurteksten bevat die we zonder dit boek nooit gekend zouden hebben.

OUDER DAN GEDACHT

Maar de stilistische afwijkingen zijn zo groot dat deze interpretatie moeilijk houdbaar is. Het heeft er alles van dat Velthem een bestaande tekst over de Guldensporenslag van een andere auteur handig in zijn eigen kroniek heeft ingebouwd. Dat zou alleszins veel verklaren, bijvoorbeeld de abnormale lengte van het vierde boek ten opzichte van de andere. Bovendien is bekend dat Velthem de eerste 23.000 verzen van het vijfde deel in minder dan een jaar 'schreef', wat naar middeleeuwse maatstaven erg snel is. Ook inhoudelijke details voeden de twijfel over Velthems auteurschap. De dichter was zoals gezegd een groot liefhebber van koning Arthur en de Rondetafelriders. De auteur van het vierde boek laat Arthurs naam daarentegen nooit vallen en verwijst enkel naar de epische stof rond Karel de Grote.

De anonieme grondtekst was waarschijnlijk een parallel voor Heelu's dichtwerk: ook in het geval van de Guldensporenslag vinden we immers de partijdige beschrijving van een recente veldslag vanuit het standpunt van de overwinnaar, met de bedoeling het publiek gunstig te beïnvloeden. In Frankrijk duiken na de slag overigens verschillende teksten op waarin wordt gereageerd op de leugens die in Vlaamse teksten over de slag worden verteld. Hoewel die Vlaamse teksten tot op heden spoorloos waren, is er dus eentje waarschijnlijk via Velthems verzen bewaard gebleven. Vanuit een modern oogpunt dringt het

De Guldensporenslag (1302) kaderde in de eeuwenlange machtsstrijd tussen de graven van Vlaanderen en hun leenheren, de koningen van Frankrijk. Hoewel de Vlamingen deze slag met bravoure wonnen, was de vreugde van korte duur: al snel volgden vanuit Frankrijk ernstige represailles.

tot de westelijke helft van het huidige Vlaanderen en vochten verschillende Vlaamse belangengroepen aan Franse zijde. Hoewel taalkwesties een belangrijke rol speelden in het conflict, zijn ze niet te vergelijken met de hedendaagse taalverschillen tussen Vlamingen en Walen.

woord 'plagiaat' zich op. Maar het is de vraag of middeleeuwers er ook zo over dachten. Alleszins mogen we Velthem heel dankbaar zijn: slechts via zijn ontleening kunnen we

nog stiekem over de schouder van de oorspronkelijke dichter meegluren, in de hoop een glimp op te vangen van het strijdgewoel in 1302. ■

Eos 39